

В работе рассматривается опыт, полученный авторами при изложении курса истории науки и техники на некоторых факультетах НТУ «ХПИ» с учетом их специфики.

Ключевые слова: цель высшего образования, история науки и техники, промышленность и наука Украины и Харькова.

Стаття надійшла до редакційної колегії 18.11.2016

УДК 929 Гуров: 55

*Лобенко С. В.
м. Харків, Україна*

ДО ПИТАННЯ ПРО НАУКОВУ ШКОЛУ ПРОФЕСОРА О. В. ГУРОВА

У сучасному наукознавстві досить багато уваги приділяється науковим школам. Існує вагомий пласт літератури, в якій, так чи інакше вирішується питання класифікації наукових шкіл. Серед проблем, які не вирішені в науці, питання про наявність наукової школи великого вітчизняного геолога професора Олександра Васильовича Гурова (1843–1921). Перші проблемні аспекти можна помітити у автобіографічному нарисі Гурова, коли він звернув увагу на заслуги своїх учнів [6 С. 150]. Однак, для того що б стверджувати або заперечувати наявність такої школи необхідно вирішити деякі питання. Найважливішими серед них є: чи вважали його послідовники своїм учителем? І чи визнає наукове співтовариство наявність особливої школи О. В. Гурова в науці?

Почесний член Харківського університету великий мислитель і поет В. Гете, вважав, що учителем є не той, хто вчить, а той, у кого вчать. О. В. Гуров був викладачем Харківського університету і Харківського технологічного інституту. Він був учителем для великої кількості (за поняттями кінця ХІХ – початку ХХ ст.) студентів, як в одному, так і в іншому навчальному закладі.

Олександр Васильович Гуров – відомий представник харківської школи геологів. Для наукове співтовариства він був відомий, як видатний геолог широкого профілю, який зробив вагомий внесок у різні галузі

геології. З довідкових та енциклопедичних видань відомо, що в 1869 році Гуров закінчив природне відділення фізико-математичного факультету Харківського університету і був залишений в університеті для підготовки до професорського звання по геології і мінералогії. Його викладачами в університеті були, такі видатні вчені як, Н. Д. Борисяк (1817–1882) і Н. Ф. Леваковський (1833–1896) [3]. Протягом двох років О. В. Гуров перебував у відрядженні за кордоном, де сумлінно працював в музеях і лабораторіях університетів Парижа і Лондона, для того щоб надбати більш глибокі знання з геології, петрографії та палеонтології. Після повернення в Україну молодий учений зайнявся фундаментальними дослідженнями широкого спектру геологічних наук, зробив численні геологічні подорожі та екскурсії, особливо по Донецькому кам'яновугільному басейні, Харківській та Катеринославській губерніях.

У 1880 О. В. Гуров почав викладацьку діяльність в Харківському університеті і за вісім років (1888) підготував і захистив докторську дисертацію. Незабаром він був затверджений професором, і, Олександр Васильович очолив кафедру геології. Крім того, він читав курс мінералогії в Харківському технологічному інституті [1, 2; 6; 9 та ін.].

О. В. Гуров був чудовим педагогом, гідним продовжувачем традицій харківської школи геологів, який виховав плеяду талановитих фахівців. У той же час він став одним з видатних українських геологів - знавцем геології Донецького басейну [2, 5]. Вчений також проводив геологічні дослідження на території Харківської, Катеринославської, Полтавської, Курської, Воронежської губерній та Облесті Війська Донського, здійснював численні експедиції, екскурсії та подорожі до Криму, Західного Сибіру, по Кавказу і Середньому Уралі [2].

Значної уваги заслуговують і методики, яким навчав Олександр Васильович. Він в 1880 вперше в Харкові використав оптичний і мікроскопічний методи для дослідження кристалічних утворень Приазовського масиву і висловив свої міркування про генезис залізистих кварцитів. Зокрема, під його керівництвом вперше в нашій країні було проведено мікроскопічне дослідження кам'яного вугілля [4]. Це сприяло тому, що породи, які раніше визначалися лише за зовнішніми ознаками, отримали в працях вченого повну петрографічну характеристику. Надалі його приклад наслідували його учні, вони стали застосовувати цей метод в своїх дослідженнях.

Також надзвичайно цінними були польові спостереження вченого і його висновки щодо них. Так, саме О. В. Гуров з'ясував в загальних рисах стратиграфію кристалічних сланців і гнейсів Української плити і їхнє ставлення до вивержених порід, послідовність в утворенні гранітних інтрузій і жильних порід, встановив головні напрямки тектонічних дислокацій на Приазовському масиві та лівобережжі Дніпра і їх відносну старовину.

Олександр Васильович протягом свого життя здійснив безліч наукових експедицій, розвідок, а також навчально-практичних поїздок зі студентами. Саме ним були досліджені великі простори Східної Європи та Західної Азії. Саме в таких поїздках і виріс як науковець один з його учнів – Яків Самойлович Едельштейн (1869–1952) – автор перших підручників із загальної геоморфології [8].

У 1889 році Яків Самойлович вступив на природниче відділення фізико-математичного факультету Харківського університету (в цей час на відділенні було всього 11 студентів, з них 3 – на геологічній спеціальності). У 1894 році він закінчив університет з дипломом І ступеня.

Будучи студентом, Яків Самойлович брав участь в екскурсіях по Кавказу з відомим географом проф. А. Н. Красновим (1862–1914/15) і в наукових гідрогеологічних дослідженнях Катеринославської губернії під керівництвом проф. О. В. Гурова. У подальших своїх працях Яків Самойлович продовжив справу своїх вчителів. Едельштейном був вивчений Слов'яно-Сербський повіт Катеринославської губернії, гідрогеологічним умовам якого була присвячена перша праця Я. С. Едельштейна, опублікована в 1895 році [7]. У цій великій роботі молодий учений, крім геологічних і гідрогеологічних відомостей, наводить багато даних про рельєф, а також намагається з'ясувати походження і розвиток поверхні, вивченої ним території, і зв'язок рельєфу з геологічною будовою. Він повідомляє про відмінності в будові річкових долин і балок в залежності від геологічної структури і від складу порід. Вчений підкреслює порівняно слабкий розвиток ярів внаслідок малого поширення пухких порід. Разом з тим, він відмічає своєрідні риси рельєфу кам'яновугільної смуги повіту, де «по суті ми маємо перед собою скоріше низьку гірську країну, з усіма властивими останній типовими особливостями». До учнів О. В. Гурова можна так само зарахувати: А. Пашкова, П. Пустовілова, П. Шошина і ін. [Див.: 6].

Таким чином, вже в кінці XIX століття у О. В. Гурова з'явилися учні і послідовники, які самі стали проводити геологічні дослідження. Коло їх інтересів значною мірою збігалось зі сферою інтересів їх вчителів. Це – найважливіше свідчення спадкоємності поколінь в Харківській школі геології і існування самостійної наукової школи О. В. Гурова.

Список літератури: 1. Багалій Д. І. Короткий нарис історії Харківського університету за перші сто років його існування (1805–1905) / Д. І. Багалій, М. Ф. Сумцов, В. П. Бузескул. – Харків: тип. Ун-ту, 1906. – 329 с. 2. Бокотей В. В. Формування наукової школи геологів Харківського університету (XIX – початок XX ст.) / В. В. Бокотей // Геол. журн. – 1994. – № 3. – С. 129–138. 3. Дмитрієв Н. І. Внесок І. Ф. Леваковського О. В. Гурова в геоморфологію УРСР / Н. І. Дмитрієв // Бюл. Комісії звичення четвертинного періоду. – 1953. – № 18. – С. 5–20. 4. Логвиненко Н. В. Нотатки з історії дослідження осадових порід в Харківському університеті / Н. В. Логвиненко. // УЗХУ. – 1955. – Т. 61. – С. 33–34. 5. Новик Е. О. Історія геологічних досліджень Донецького кам'яновугільного басейну (1700–1917) / Е. О. Новик, П. В. Пермяков, Е. Е. Коваленко. – К.: Вид-во АН УРСР, 1960. – 177 с. 6. Фізико-математичний факультет Харківського університету за перші 100 років його існування (1805–1905) / Под ред. І. П. Осипова і Д. І. Багалія. – Харків: Вид. ун-ту, 1908. – 357 с. 7. Едельштейн Я. С. Гідрогеологічне дослідження – вивчення підземних і джерельних вод - Слов'яно-Сербського повіту Катеринославської губернії з додатком замітки про корисні копалини. Звіт гідрогеолога. експедитора., проф. О. В. Гурова, спорядж. Катеринославським губ. земством / Я. С. Едельштейн. Вип. 1, II. – Харків, 1895–96. 8. Едельштейн Я. С. Основи геоморфології: Короткий курс / Геогр. екон. науч. дослідні, ін-т Ленингр. держ. ун-ту / Я. С. Едельштейн. – М.: Учпедгиз, 1938. – 323 с. 9. Енциклопедичний словник Ф. А. Брокгауза та І. А. Ефрона: в 86 т. – Т. 18. – СПб.: Семенівська Типо-літографія, 1893. – 989 с.

Bibliography (transliterated): 1. Bagalij D. I. Korotkyj narys istoriji Xarkivs'kogo universy'tetu za pershi sto rokiv jogo isnuvannya (1805–1905) / D. I. Bagalij, M. F. Sumczov, V. P. Buzeskul. – Xarkiv: ty'p. Un-tu, 1906. – 329 s. 2. Bokotej V. V. Formuvannya naukovoji shkoly' geologiv Xarkivs'kogo universy'tetu (XIX – pochatok XX st.) / V. V. Bokotej // Geol. zhurn. – 1994. – # 3. – S. 129–138. 3. Dmy'triyev N. I. Vnesok I. F. Levakovskogo O. V. Gurova v geomorfologiyu URSR / N. I. Dmy'triyev // Byul. Komisiyi zvy'vchennya chetverty'nного periodu. – 1953. – # 18. – S. 5–20. 4. Logvy'nenko N. V. Notatky' z istoriji doslidzhennya osadovy'x porid v

Xarkivs`komu universy`teti / N. V. Logvinenko. // UZ XU. – 1955. – T. 61. – S. 33–34. 5. Novy`k E. O. Istoriya geologichny`x doslidzhen` Donecz`kogo kam`yanovugil`nogo basejnu (1700–1917) / E. O. Novy`k, P. V. Permyakov, E. E. Kovalenko. – K.: Vy`d-vo AN URSR, 1960. – 177 s. 6. Fyzy`ko-matematy`chny`j fakul`tet Xarkivs`kogo universy`tetu za pershi 100 rokiv jogo isnuvannya (1805–1905) / Pod red. I. P. Osy`pova i D. I. Bagaliya. – Xarkiv: Vy`d. un-tu, 1908. – 357 s. 7. Edel`shtejn Ya. S. Hidrogeologichne doslidzhennya – vy`vchennya pidzemny`x i dzherel`ny`x vod - Slov`yano-Serbs`kogo povitu Katery`noslavs`koyi guberniyi z dodatkom zamitky` pro kory`sni kopaly`ny`. Zvit gidrogeologo. ekspedy`tora., prof. O. V. Gurova, sporyadzh. Katery`noslavs`ky`m gub. zemstvom / Ya. S. Edel`shtejn. Vy`p. 1, II. – Xarkiv, 1895–96. 8. Edel`shtejn Ya. S. Osnovy` geomorfologiyi: Korotky`j kurs / Geogr. ekon. nauch. doslidni, in-t Leny`ngr. derzh. un-tu / Ya. S. Edel`shtejn. – M.: Uchpedgy`z, 1938. – 323 s. 9. Ency`klopedy`chny`j slovny`k F. A. Brokgauza ta I. A. Efrona: v 86 t. – T. 18. – SPb.: Semenivs`ka Ty`politografiya, 1893. – 989 s.

С.В. Лобенко

ДО ПИТАННЯ ПРО НАУКОВУ ШКОЛУ ПРОФЕСОРА О.В. ГУРОВА

Стаття присвячена науковій та педагогічній діяльності харківського геолога О. В. Гурова (1843–1921) і утворення його наукової школи. Автор приходить до висновку про те, що наукова школа вченого займає одне з центральних місць у вітчизняній геології.

Ключові слова: О. В. Гуров, наукова школа, геологія, Харків.

S. Lobenko

TO THE QUESTION OF THE SCIENTIFIC SCHOOL OF PROFESSOR A. V. GUROV

The article is devoted to research and teaching activities of the Kharkov geologist A. V. Gurov (1843–1921) and the creation of a scientific school. The author concludes that the scientific school of the scientist occupies a central place in the national geology.

Keywords: A. V. Gurov, scientific school, geology, Kharkiv.

С. В. Лобенко

К ВОПРОСУ О НАУЧНОЙ ШКОЛЕ ПРОФЕССОРА А. В. ГУРОВА

Статья посвящена научной и педагогической деятельности харьковского геолога А. В. Гурова (1843–1921) и образованию его научной школы. Автор приходит к выводу о то, что научная школа учёного занимает одно из центральных мест в отечественной геологии.

Ключевые слова: А. В. Гуров, научная школа, геология, Харьков.

Стаття надійшла до редакційної колегії 18.11.2016

УДК 32.019.51

*Мусієнко І. В.
м. Харків, Україна*

МОРАЛЬ І ЕТИКА МІЖНАРОДНИХ ПОЛІТИЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Сучасна інформаційна епоха, зростання комунікативних можливостей та величезні потоки інформації у жорстко конкурентному світі, ставлять перед суспільством нові виклики. Маніпуляції суспільною думкою за допомогою спрямованих інформаційних потоків, у тому числі у міжнародні сфері, набули масштабів інформаційних війн та операцій. Сучасні міжнародні комунікації вибудовуються у багатьох випадках саме за законами жанру останніх. Слід зазначити, що цей жанр передбачає зняття усіх шлюзів та стримуючих факторів для досягнення мети («Мета виправдовує засоби»). А отже науковці постали перед загальною проблемою сумісності моралі та політики.

Ця проблема має глибокі коріння. Дослідження її є полідисциплінарним, базується історіософських, когнітивних підходах